

TIJDSCHRIFT VOOR FILOSOFIE

Krisis

N°62 maart 1996

Sentimentele filosofie

Interview met Will Kymlicka

Review

Heer en scheidsrechter, partner en gids

GESCHIEDFILOSOFIE IN TIJDEN VAN HISTORISCHE OVERDAAD

Ido de Haan

Bespreking van: Frank R. Ankersmit, *History and Tropology. The Rise and Fall of Metaphor*. University of California Press, Berkeley 1994, vii + 244 p.; Frank R. Ankersmit & Hans Kellner (eds.), *A New Philosophy of History*. Reaktion Books, London 1995, ix + 289 p.; Peer H.H. Vries, *Verhaal en betoog. Geschiedbeoefening tussen postmoderne vertelling en sociaal-wetenschappelijke analyse*. Leidse Historische Studiën 1. Centrum voor Moderne Geschiedenis, Leiden 1995, 655 p.; *Feit & Fictie. Tijdschrift voor de geschiedenis van de representatie*. Historische Uitgeverij Groningen, verschijnt onregelmatig.

Geschiedenis is populair. In de boekwinkels breiden de afdelingen met historisch werk zich nog steeds uit. De culturele bijlagen van de kwaliteitskranten besteden buitengewoon veel aandacht aan de stortvloed van nieuw historisch werk. En de presentatie van nieuwe publicaties krijgt soms het karakter van een media-event, met voorpublicaties, televisie-interviews en lezingen, waarbij de auteur als idool voor het publiek verschijnt. De beste typering van deze ontwikkeling is nog wel de titel van een van de boeken van Simon Schama, wiens succes zelf een belangrijke exponent van het historisch enthousiasme is: *the embarrassment of riches*.

In schril contrast met deze overdaad staat de armoede van de filosofie van de geschiedenis. Poppers aanval op het historicisme en de bijval die hij daarvoor kreeg in de Koude Oorlog, lijken er voor te hebben gezorgd dat geschiedfilosofie in haar geheel afgedaan is als louter heilsverwachting, en niet langer beschouwd werd als serieuze filosofische bezigheid. Het gevolg is dat er maar weinig wordt nagedacht over de zin en waarde van de historische produktie, zeker niet door de producenten zelf.

Een positieve uitzondering hierop vorint de Nederlandse academische wereld. Zo is het grootste aantal abonnees van het geschiedfilosofische tijdschrift *History and Theory* te vinden in Nederland. Dit meldt Richard Vann in zijn bijdrage aan *A New Philosophy of History*, een recent verschenen bundel geredigeerd door Hans Kellner en Frank Ankersmit. De laatste, hoogleraar te Groningen, heeft ook zijn eigen werk als promotor van de geschiedfilosofie gebundeld onder de titel *History and Tropology*. Daarnaast verscheen de laatste jaren onregelmatig *Feit en Fictie*, dat achter de ondertitel *Tijdschrift voor de geschiedenis van de representatie* vaak geschiedfilosofische beschouwingen schuil liet gaan. Bovendien heeft deze 'school van Ankersmit' vurige bestrijders. Zij weten zich vertegenwoordigd door Peer Vries,

die zijn filippica *Vertellers op drift. Een verhandeling over de nieuwe verhalende geschiedschrijving* uit 1990 heeft omgebouwd tot het proefschrift *Verhaal en betoog. Geschiedschrijving tussen postmoderne vertelling en sociaal-wetenschappelijke analyse*.

Dat er in Nederland in verhouding veel geschiedfilosofisch werk wordt gedaan, wil nog niet zeggen dat de historische produktie hier meer beredeneerd is dan elders. Om te beginnen laten uitgevers en historici zich waarschijnlijk weinig gelegen liggen aan het oordeel van de filosoof van de geschiedenis. Bovenal is het niet vanzelfsprekend dat filosofen van de geschiedenis zich de opdracht stellen om historici van een rechtvaardiging te voorzien, of om te eisen dat zij verantwoording voor hun daden afleggen. Maar als de filosofie de geschiedschrijver geen richtlijnen biedt en oordelen velt, wat dan wel?

Welke verhouding de filosofie tot de geschiedenis heeft en dus welke houding de geschiedsfilosof tegenover de historicus aanneemt, hangt vooral af van zijn opvatting. In *History and Tropology* onderscheidt Ankersmit drie mogelijkheden. Om te beginnen zijn er speculatieve filosofen van de geschiedenis, die, zoals Hegel en Marx, patronen en ontwikkelingswetten in de geschiedenis proberen te ontdekken. In deze opvatting wordt de historicus tot knecht van de filosoof gemaakt. Hij kan slechts een geschiedenis inkleuren die in grote lijnen al vastgelegd is door de geschiedsfilosof. Popper tot en met Lyotard hebben echter weinig heel gelaten van de pretenties van deze filosofische heerschappij. Ten tweede heeft zich, grotendeels als gevolg van de kritiek op de speculatieve geschiedsfilosofie, een 'kritische filosofie van het historische oordeel' ontwikkeld. Daarin is de filosofie grotendeels gereduceerd tot kentheorie van de historische werkelijkheid, die als scheidsrechter waakt over de spelers binnen de historische discipline. Een derde geschiedsfilosofische positie is volgens Ankersmit de historiografie, dat wil zeggen, de geschiedschrijving van de geschiedschrijving. Deze historiografie neemt in de door Kellner en Ankersmit gepresenteerde 'nieuwe' filosofie van de geschiedenis de vooraanstaande positie over van de 'kritische filosofie van het historische oordeel' en ontpopt zich als partner van de historici.

Narrativistische versus wetenschappelijke geschiedschrijving?

Peer Vries stelt zich in *Verhaal en betoog* op het standpunt van de kritische filosofie van het historische oordeel. Hij noemt zichzelf expliciet een "scheidsrechter" die

"de regels van het spel 'empirische wetenschap' [voorhoudt] aan de spelers van dat spel. (...) De geschiedsfilosof speelt niet in de plaats van de historicus en schrijft hem in dat opzicht ook niets voor. Hij sluit slechts bij overtredingen en hoopt als scheidsrechter de regels beter te kennen dan spelers, of hen in elk geval af en toe aan de regels te herinneren wanneer zij die om welke reden dan ook blijken te hebben vergeten." (p. 18-19)

Als epistemoloog van de geschiedschrijving neemt Vries een van de minder subtiële posities in. Niet meer dan één alinea op 655 pagina's maakt hij vuil aan zijn beoordelingscriteria. Voorbij alle "filosofische scherpslijperij", bestaat er volgens

hem overeenstemming over de geldigheid van de criteria van kritiseerbaarheid en rationaliteit van kennisclaims, empirisch succes en betrouwbaarheid van kennis. (p. 20) In de tweede helft van zijn betoog blijkt hij nog steeds uit te gaan van de notie van wetenschappelijke geschiedschrijving, die in het klassieke artikel van Hempel, 'The function of general laws in history' (1942), uiteengezet is. Daarin wordt gesteld dat een historische gebeurtenis verklaard wordt wanneer zij 'onder een algemene wet' geplaatst kan worden. Wetenschappelijke geschiedschrijving volgens dit *covering law model* wordt zo tot deel van de in potentie 'verenigde wetenschappen', terwijl de geschiedfilosofie dan een variant is van de kentheorie en wetenschapsfilosofie.

Op basis van dit *covering law model* neemt Vries de geschiedwetenschap de maat. Zonder daar overigens op uit te zijn, presenteert hij daarmee een rigoureuze voorstel om de historische produktie aan de bron aan te pakken. Op basis van de door hem gehanteerde criteria, moet volgens hem namelijk de 'narrativistische' geschiedschrijving, zoals door Ankersmit en de zijnen gepropageerd, als onwetenschappelijk betiteld worden. Net zoals Herman Philipse laatstelijk op basis van oudbakken positivisme de theologen uit de tempel van de wetenschap wilde verbannen, zo verwijt Vries de 'vertellers' ten onrechte salaris op te strijken van wetenschappelijke instellingen. Tegelijkertijd betreurt hij dat de 'sociaalwetenschappelijke historici' zo veel onduidelijkheid laten bestaan over de manier waarop zij centrale concepten in hun werk hanteren, omdat daardoor de verwezenlijking van een wetenschappelijke geschiedschrijving op zich laat wachten.

Vries' poging tot wetenschappelijke excommunicatie mislukt echter door de bothed van zijn conceptuele instrumentarium, die maakt dat de tegenstelling tussen narrativisten en sociaal-wetenschappelijken weinig hout snijdt. Hoewel zij een voortzetting suggereert van de grensconflicten die de *Methodenstreit* in het leven heeft geroepen, blijkt op de door Vries genoemde punten van verschil de tegenstelling ver te zoeken. Narrativisten zouden volgens hem eigenlijk ouderwetse idiogrammen zijn, die menen een uniek verleden te kunnen ontsluiten door zorgvuldig bronnengebruik, zonder daarbij van een theoretisch perspectief of onderzoeksmethodologie gebruik te maken. Daarmee gaat hij eraan voorbij dat bijvoorbeeld de 'micro-geschiedenis' van Ginzburg met theoretische bedoelingen verhaalt over (ogenschijnlijke) historische details. Dat mogen niet Vries' bedoelingen zijn, maar dat is wat anders.

Ten tweede meent Vries dat narrativisten structurele ontwikkelingen miskennen en een voorkeur hebben voor het actor-perspectief. Ook dit is weinig scherp, aangezien zich onder 'sociaalwetenschappelijken' zowel structuralisten als methodologisch individualisten bevinden, terwijl omgekeerd sommige narrativisten bijvoorbeeld een collectieve mentaliteit bestuderen, en dat soms wel en soms niet aan de hand van individuele levensbeschrijvingen doen.

Ten slotte zouden narrativisten zich onderscheiden, doordat ze geen generalisaties van hun bevindingen zouden nastreven en slechts oog zouden hebben voor het unieke. Afgezien van Vries' eigen vaststelling, dat het bereik van 'sociaalwetenschappelijke' generalisaties onhelder blijft, is het juist opvallend dat veel van de nar-

ratieve 'mentaliteitsgeschiedenis' betrekking heeft op kwesties van leven en dood, waaraan een algemene, in ieder geval niet context-specifieke betekenis wordt toegekend.

De achterliggende reden waarom Vries' onderscheidingen geen stand houden, is dat hij het antagonisme op de verkeerde plaats zoekt. Hij meent dat een filosofie van de geschiedenis criteria moet formuleren waaraan geschiedschrijving moet voldoen, wil zij wetenschappelijk zijn. Vanuit dat gezichtspunt moeten de 'narrativisten' die niet aan Vries' criteria voldoen, een eigen en betere filosofie van de geschiedenis formuleren, waarmee de verhalende geschiedenis gelegitimeerd wordt - en de 'sociaalwetenschappelijken' eventueel uit de wetenschappelijke wereld verbannen worden. In dat geval zouden 'narrativisten' inderdaad een antwoord moeten formuleren op de uitdaging van Vries (p. 21) dat zij blijkbaar niet kritiseerbaar, rationeel, empirisch succesvol en betrouwbaar willen zijn. Die onzinnige uitdaging gaat voorbij aan het eigenlijke verschil van mening.

Scheidsrechters versus partners van de historici

Als er een verschil is tussen nomothetische en narratieve geschiedschrijving, dan zit dat niet in verschillende kentheoretische criteria, maar in het antwoord op de vraag wat een filosofie van de geschiedenis is en vermag. Arthur Danto laat in zijn bijdrage aan de *New Philosophy of History*, getiteld 'The Decline and Fall of the Analytical Philosophy of History', zien dat nomothetisch ingestelde geschiedfilosofen de filosofie buiten de geschiedenis plaatsen. Net als Vries maken zij een strikt onderscheid tussen de filosoof, die zelf niet aan het 'spel' deelneemt en de historicus, die zijn historische bevindingen toetst aan ahistorische criteria. Filosofen zijn in dat geval een geheel ander slag mensen dan historici.

Zoals Danto illustreert aan de hand van de geschiedenis van het *covering law model* van Hempel, schiet een dergelijke opvatting van geschiedfilosofie tekort omdat zij haar eigen (voort)bestaan niet kan verklaren. Hempel heeft dat model, ondanks door hemzelf geformuleerde weerleggingen, nooit opgegeven. Het *covering law model* biedt voor dat historische gegeven alleen een verklaring wanneer daarin het begrip van een 'perspectief' of 'gezichtspunt' geïntroduceerd wordt. Alleen dan is het namelijk mogelijk een wet te formuleren ("mensen houden zo lang mogelijk vast aan het perspectief dat zij tot dan toe gehanteerd hebben"), waarmee dit specifieke geval verklaard kan worden. Maar het begrip van een perspectief zelf past niet binnen Hempels concept van een eenheidswetenschap, waarvan het *covering law model* een uitwerking is.

Ankersmit en andere 'nieuwe filosofen van de geschiedenis' werpen zich juist op als de kampioenen van de grensoverschrijding tussen geschiedenis, filosofie, letterkunde, beeldende kunst, de journalistiek en de essayistiek, maar ook de sociale wetenschappen, zoals de antropologie, die in de titel van Ankersmits bundel verstopt zit. Zij zien de geschiedfilosoof niet als heer of scheidsrechter van de geschiedschrijver, maar als partner. Zij streven naar een 'geschiedenis van de representatie', waarin de geschiedschrijving zelf slechts één van de disciplines is waarin representaties tot stand worden gebracht. Dat neemt niet weg dat de 'nieuwe filosofen' de meeste aandacht besteden aan de representatie van het verleden door al of

niet geprofessionaliseerde historici en de historiografie als het meest geëigende genre van filosofische reflectie beschouwen.

Een kenmerkend verschil met de 'kritische filosofie van het historische oordeel' is dat de nieuwe filosofie zich niet langer de taak stelt de empirische geldigheid van afzonderlijke historische uitspraken te beoordelen, maar de opeenvolgende verschijningsvormen van de historische tekst onderzoekt. De veronderstelling daarbij is dat de tekst niet de spiegel van de historische werkelijkheid is, maar een artefact met een eigen identiteit. Vandaar dat de nieuwe filosofen vaak leentjebuurlen spelen bij de literatuurtheorie en dat het schrijven van de geschiedenis voor hen filosofisch het relevantst is.

Verder valt op dat de historiografisch georiënteerde filosofie van de geschiedenis het meest oog heeft voor de grenzen van de geschiedschrijving. Zoals uit de kolommen van *Feit & Fictie* blijkt, gaat de meeste aandacht uit naar de representatie van extreem geweld, die alom als limiet van de representatie wordt beschouwd. Een ander veel besproken onderwerp is de historiografie van Franse en Duitse historici in de negentiende eeuw. De reden daarvoor is waarschijnlijk dat aan de professionalisering van de geschiedschrijving die toen en daar plaats vond duidelijk af te lezen is hoe de positie van de objectieve historicus geconstrueerd werd en wat er in die afbakening van de historische discipline verloren is gegaan of ingekapseld raakte in de historische tekst.

Ten derde hebben de nieuwe filosofen een voorkeur om aan hun 'metageschiedschrijving' nog een niveau toe te voegen, door de genealogie van de nieuwe filosofie van de geschiedenis te schrijven: de geschiedenis van de geschiedschrijving van de geschiedschrijving. In *Feit & Fictie* krijgt dat onder andere vorm in de vertaling van een brontekst waarmee ieder nummer eindigt (afgezien van nummer 4, een 'boekbesprekingsnummer', dat opent met een vertaling van enkele fragmenten van Schlegel onder de titel 'Over het recenseren').

Nu is een dergelijke 'huisgeschiedenis' vaak de genealogie van het eigen gelijk, maar in het geval van de nieuwe filosofen van de geschiedenis wordt daar soms opmerkelijk van afgeweken. Zij illustreert de nieuwe filosofie eerder dan dat zij haar legitimeert. Zo geeft Danto aan zijn beschouwing over de ondergang van de nomothetische geschiedfilosofie een ironische wending, door te betogen dat de ondergang niet het gevolg was van een gebrek aan goede argumenten voor het *covering law model*:

"De theorie van Hempel komt mij nog steeds juist voor. Zij hield domweg op relevant te zijn, net zoals de gehele filosofie van de geschiedenis die ermee gedefinieerd werd haar relevantie verloor. Zij werd door een andere verzameling vragen vervangen, eigenlijk door een wereld waarin zij niet langer paste." (p. 85)

Op een andere manier vertelt Richard Vann een ironische geschiedenis, wanneer hij laat zien dat *History & Theory* weliswaar begon als het medium waarin de 'narrativisten' zich vanaf de jaren zestig aan de wereld presenteerden, maar dat de geschiedenis van het blad tevens illustreert waar de grenzen van het narrativisme liggen. Op het oog reconstrueert Vann die grenzen aan de hand van een analyse van

filosofische argumenten, waaruit blijkt dat een narratief, opgevat als voorwaarde voor de geldigheid van specifieke oordelen, alleen dan op rationale gronden vervangen kan worden door een ander narratief, wanneer alle narratieven tezamen een afbeelding zijn van de geschiedenis *wie es eigentlich gewesen*. Maar, zo stelt Vann, dan zijn het niet langer narratieven.

Maar het overtuigende van die conclusie volgt niet zozeer uit Vanns argumentatie, maar uit de geschiedenis van de historiografie die hij uiteenzet. Daaruit blijkt dat de overgang in *History & Theory* van vraagstukken rond rationale en causale verklaring naar taal en tekst mede het gevolg is van het feit dat een deel van de redacteuren moe werd van alle kritieken op het *covering law model*, anderen geen zin hadden om te protesteren tegen het publiceren van stukken waar zij geen touw aan vast konden knopen, en ondertussen een belangrijk deel van de geschiedfilosofische discussie zich in letterkundige bladen begon af te spelen. Dit bevestigt Vanns uiteindelijk punt dat het idee van een 'narratief van gebeurtenissen' een contradictio in terminis is. Immers: alleen vanuit het narratieve gezichtspunt van een (taal)filosofische transformatie is de literaire wending te beschrijven als een reeks gebeurtenissen met het karakter van opeenvolgende filosofische argumenten. Vanuit het meer wetenschapssociologische perspectief van de interne dynamiek van een tijdschriftredactie ontstaat er een geheel ander, maar niet minder waar, verhaal. Vann bevestigt op die manier de relevantie van de benadering die onder de term 'narrativisme' valt, zonder dat hij de filosofie buiten de geschiedenis plaatst, en bovendien zonder voorbij te gaan aan de filosofische problemen die het begrip van een 'narratief' aankleven.

Hoeveel geschiedenis?

De verhouding van de nieuwe filosofie tot de stortvloed aan historische geschriften is een andere dan Vries suggereert. In plaats van tot een beperking van het aanbod, neigen de nieuwe filosofen ertoe de overdaad te verwelkomen en bovendien zelf daaraan het hunne toe te voegen door hun geschiedfilosofie te gieten in de vorm van een historische verhandeling.

In *History and Topology* noemt Ankersmit de historische onmatigheid "intellectueel alcoholisme". Maar tegelijkertijd ontvangt hij de proliferatie van de geschiedenis in een fatalistische omarming, onder het motto: 'We moeten ons realiseren dat er geen weg terug is.' (p. 164) De weg terug leidt namelijk naar een positie waarin ervan uitgegaan moet worden dat er één geschiedenis is, waaraan elke historicus zijn steentje bijdraagt en waarvan de beschrijving een eindige onderneming is. Dat veronderstelt een geschiedfilosofie die met behulp van epistemologische criteria ware van onware geschiedenissen kan scheiden. Het veronderstelt ook een speculatieve filosofie van de geschiedenis, waarin deze als geünificeerd en daarmee als in principe eenduidig verleden opgevat wordt.

Beide geschiedfilosofische posities wil Ankersmit achter zich laten. De argumenten daarvoor ontvouwt hij aan de hand van een kritiek op Hayden White's *Metahistory* (1973), dat lange tijd gold als de oertekst van de historiografische geschiedfilosofie. White schoeide de geschiedschrijving op de leest van de literatuurtheorie door historische teksten te benaderen aan de hand van de tropen metafor-

oor, metonym, synecdoche en ironie. Hoewel tegen White altijd is ingebracht dat hij zo de historische wetenschap opofferde aan de kunst, stelt Ankersmit dat White in dezelfde zin de wetenschap voortzet als het historisme destijds de Verlichting voortzette. Historisten gaven namelijk wel het idee van een universeel historisch patroon op, maar niet de pretentie te kunnen doordringen in de historische werkelijkheid zelf. Zoals bijvoorbeeld afgeleid kan worden uit Collingwoods notie dat het begrip van het verleden tot stand komt door *reenactment* van het verleden in het hoofd van de historicus, leidt dit ertoe dat de kloof tussen het verleden en heden gedicht wordt door het postuleren van een historicus die zichzelf buiten de geschiedenis heeft geplaatst. Op vergelijkbare manier is White's tropologie volgens Ankersmit een herneming van Kants categorieën van het verstand. Metaforen (waartoe Ankersmit zijn bespreking van tropologie beperkt) zijn gezichtspunten die onze kennis van het verleden organiseren: zij bieden toegang tot het verleden zonder dat zij zelf een historisch karakter hebben en brengen daardoor geen principieel verschil tot stand met de speculatieve Kantiaanse notie van een universele geschiedenis.

Ankersmits kritiek maakt in ieder geval één ding duidelijk: veel van de postmodern klinkende pleidooien voor een deconstructie van de historische tekst teneinde de stem van onderdrukte groepen tot klinken te brengen, zijn ondertussen onvervalst modern in hun oriëntatie. Zoals Robert Berkhofer in 'A Point of View on Viewpoints' in *A New Philosophy* laat zien, gaat ook de multiculturele historicus er meestal nog van uit dat 'multiculturele blinden' geen oog hebben voor *een deel van de geschiedenis*, niet voor een *andere* geschiedenis. Het pleidooi voor een herziening van de historische canon blijft meestal geënt op de gedachte dat de geschiedenis één is en dus ook volledig weergegeven moet kunnen worden.

Ankersmit tracht daarentegen radicaal afstand te nemen van de notie van één geschiedenis en pleit voor een pluralistische geschiedopvatting. Daarmee geeft hij deels toe aan de obsessie met het verleden en omarmt hij de proliferatie van geschiedenissen. Maar voor een ander deel ziet hij in het pluralisme een rem op de historische woekering:

"Geschiedenis is niet langer de reconstructie van wat ons gebeurd is in de verschillende fasen van ons leven, maar een voortdurend spel met de herinnering daaraan. Herinnering zelf gaat boven datgene wat herinnerd wordt. (...) Het wilde, begerige wroeten in het verleden, ingegeven door het verlangen om een verleden werkelijkheid te ontdekken en wetenschappelijk te reconstrueren, is niet langer de onbetwiste taak van de historicus. We doen er beter aan de resultaten van honderdvijftig jaar graafwerk zorgvuldig te bestuderen en ons af te vragen waar dit allemaal toe leidt. Het is tijd dat we nadenken over het verleden, in plaats van het te onderzoeken." (p. 179)

In het verlengde hiervan betoogt Allan Megill in *A New Philosophy*, dat wanneer men het idee opgeeft van één geschiedenis en zich bekent tot een *orientational pluralism*, er een aantal nieuwe eisen aan geschiedschrijving wordt gesteld. Die eisen zijn niet die van de interdisciplinariteit, aangezien die nog steeds verwijzen naar een 'totale geschiedschrijving', maar die van de grensoverschrijding met be-

houd van disciplinaire identiteit: alle disciplines dragen op eigen wijze bij aan de 'geschiedenis van de representatie'. Bovendien moet een geschiedschrijving die geen vanzelfsprekende bijdrage aan de grote historische hoop meer is, altijd haar theoretische pointe expliciteren om nog *universal interest* op te roepen:

"Een verslag van bijvoorbeeld het 'Gunpowder Plot' van 1605 heeft slechts belang voorzover het een of andere theoretische kwestie stelt, los van de specifieke gebeurtenissen van 1605." (p. 172)

Wellicht onbedoeld bewijst Megill op dit punt hoe moeilijk het is afstand te nemen van de veronderstelling van een principieel eenduidige geschiedenis. Immers, alleen vanuit een dergelijk speculatief standpunt heeft de geschiedschrijving 'theoretische relevantie', namelijk voor het begrip van de geschiedenis.

De geschiedfilosoof als gids in een vreemd land

Ankersmit is er zich wel van bewust dat het aanvaarden van een pluralistische geschiedsopvatting nog niet per se betekent dat men loskomt van een universele geschiedenis. In dat licht moet zijn recente pleidooi (1) voor de 'historische ervaring' worden gezien. In de laatste hoofdstukken van *History and Topology* beschrijft Ankersmit deze nieuwe positie. Hij beoordeelt daarin de geschiedschrijving niet op basis van haar bijdrage aan kennis van de geschiedenis, maar vanuit de vraag in hoeverre zij de lezer de ervaring biedt van de afstand tot het verleden.

De reconstructie van deze historische ervaring is volgens Ankersmit vergelijkbaar met die vorm van psychoanalyse, waarin gezocht wordt naar het patroon in de sporen die het verleden in onze verhalen maakt, maar niet naar het patroon achter de sporen - naar het verleden zelf. De grondvorm van de historische ervaring is daarom de nostalgie. Zij geeft geen zicht op het verleden als object, maar slechts een beeld van de afstand tot het verleden in de ogen van de hedendaagse kijker. De historische ervaring is de ervaring van een radicale breuk met de geschiedenis. Zo stelt Jo Tollebeek in 'De waarheid van de geschiedenis' (*Feit & Fictie* 1) dat men in de confrontatie met relictten de ervaring opdoet van "*het verleden als verleden...als een afgesloten periode, als dat wat niet tot het heden behoort.*" (p. 71).

Met deze opvatting lijkt men af te stappen van de alledaagse opvatting over nostalgie, waarin het verleden attributen wordt toegedicht die in het heden worden gemist. Het nostalgische verleden is dan, zoals David Lowenthal heeft betoogd in *The Past is a Foreign Country* (Cambridge 1985), altijd een vanuit het heden gereconstrueerd verleden. 'Authentieke' relictten zijn overblijfselen van een geschiedenis die eerst opgesteld moet worden; tot die tijd vormen zij niet meer dan een berg stenen. Bovendien duidt de nostalgische beschouwing van het verleden altijd op een antagonistische houding ten opzichte van het heden. Zo laat Henk te Velde in een berekening van Pierre Nora's *Lieux de mémoire* (in *Feit & Fictie* 4) zien dat daarin voortdurend wordt gewerkt met een onderscheid tussen *la France paysanne* en het door de vooruitgang voortgejaagde Frankrijk na 1945, waarin niet slechts het rustieke landleven, maar de Franse natie tot atavisme wordt.

Dit presentisme van de nostalgie is volgens Ankersmit juist een van haar positie-

ve kwaliteiten, aangezien de nostalgische historische ervaring niet die van het verleden zelf is, maar slechts van de afstand tot het verleden. Maar gesteld dat wij ons bewust zouden zijn van het presentistische karakter van het nostalgisch op afstand gezette verleden, wat zou er dan nog van die afstand overblijven? Raken wij dan niet gevangen in de ervaring van een verleden dat altijd ons verleden is? En is ons verleden niet altijd dichterbij dan ons in een nostalgische stemming lief zou zijn? De enige manier om er voor te zorgen dat de afstand gehandhaafd blijft en de andersheid van het verleden behouden wordt, is te veronderstellen dat het object van de ervaring ook echt daar en toen bestond.

Die laatste veronderstelling herneemt de geschiedfilosofische veronderstelling van één geschiedenis. Maar hoe storend is dat nu helemaal? Is het verleden niet inderdaad een vreemd land? Het is geen andere planeet; men kan er komen, al zal men ver moeten reizen, en men zal er bekend mee kunnen raken, ook al zou dat moeite kosten. Een geschiedfilosofie in de vorm van een historiografie kan op die reis een gids zijn. Zolang die er is, maakt het niet uit dat het historische landschap soms wat overdadig begroeid is.

Noot

- 1 Zie voor een bespreking van de inaugurale rede van Ankersmit, *De historische ervaring*. Groningen 1993; Ginette Verstraete, 'De sublieme ervaring van een geschiedfilosoof. Een paradox' in *Krisis* 55, 1994, pp. 67-71.

**** Brekbare vrijheid.
Het scheppen van een eigen sekse-identiteit. ****

Inhoeverre kun je een eigen sekse-identiteit creëren, wanneer je bent gebonden aan heersende normen over mannelijkheid en vrouwelijkheid, en aan de sekse van je eigen lichaam?

Naar aanleiding van de verschijning van Michel Foucaults *Breekbare Vrijheid. De politieke ethiek van de zorg voor zichzelf* organiseren KRISIS/PARRËSIA en PERDU een avond over de mogelijkheid een eigen zelf te scheppen.

Sprekers zijn onder meer: Henk Oosterling, Geertje Mak en Marli Huijter (voorzitter).

**U bent van harte welkom op VRIJDAG 5 APRIL,
20.15 uur bij Perdu,
Kloveniersburgwal 86, 1012 CZ Amsterdam**
